

Oto Norčič*

EKONOMSKA VLOGA DRŽAVE V PAZVITEM BLAGOVNEM GOSPODARSTVU

Izhodišče tega referata je, da deluje tržni mehanizem kot dominantni mehanizem razvitih blagovnih gospodarstev na nekaterih področjih pomanjkljivo in zato neučinkovito. To potrjuje praksa najbolj razvitih kapitalističnih dežel kot sta ZDA in Velika Britanija. Ti dve državi, celo v eri »reganomike« in »thatcherizma«, ki nadvse poudarjata fundamentalne prvine Smithovega liberalizma, katerih zunanji izraz je ekonomska politika t.i. »supplai side economics«, ne moreta shajati brez planiranja, oziroma proračunskega načrtovanja na obsežnih področjih narodnega gospodarstva.

Z drugimi besedami: neizpodbitno dejstvo sodobne zgodovine razvitih gospodarstev je uveljavitev t.i. »mešanega« ekonomskega sistema, katerega značilnost je izredno močan državni sektor, kjer se kot dodatne koordinacijske mehanizme uporablja različne oblike planiranja (bodisi proračunskega, centralnoplanskega, ali indikativnega).

Postkeynesianci, ki analizirajo sodobni kapitalizem in oblikujejo ustreznejše modele ekonomske politike (pri tem se pa nanašajo na Ricarda, Marxa, Keynesa in izročilo ameriških institucionalistov), izrecno zahtevajo še naslednji korak v graditvi ekonomskega sistema in instrumentov ekonomske politike, in sicer demokratizacijo ekonomskega odločanja v smislu uveljavitve družbenega planiranja in »politike« dohodka na narodnogospodarski ravni.¹

* Dr Oto Norčič,
Ekonomska fakulteta, Ljubljana

¹ Glej A. Guide to Post-Keynesian Economics, M. E. Sharpe Inc., New York, 1979, posebej članek A. S. Eichnerja, A Look Ahead, str. 165—184.

Postavlja se tedaj izhodiščno vprašanje glede nadaljnjega razvoja našega ekonomskega sistema: kako v sedanjem trenutku prevladujoče diskvalifikacije vsega kar na ekonomskem področju počne država, in istočasno povečevanja vsemogočnosti in vseobsežnosti tržnega mehanizma, ohraniti tisto razvojno pot ekonomskega sistema, ki bo upoštevala teoretične dosežke ekonomske stroke in praktične izkušnje razvitih kapitalističnih držav. Te pa kažejo na to, da je učinkovit ekonomski sistem lahko le tisti, ki smiselno razmeji in vskladi tržni in planski mehanizem.

Naša teza je, da je potrebno vztrajno uveljaviti idejo »tržno-planskega« sistema, kljub številnim diskvalifikacijam, ki prihajajo iz raznih ravni odločanja, tudi najvišjih. Val konservativnega liberalizma, ki je dal krila zakrknjenim protagonistom zgosj tržnega mehanizma, ki v svoji naravnosti izhajajo iz »fundamentalističnih« idej ekonomije 18. in 19. stoletja, je preslepil tudi številne druge ekonomiste in politike, ki se brez strokovne podlage opredeljujejo za tržni mehanizem tudi tam, kjer objektivno ne more učinkovito delovati. Pri tem »kameleonskem« početju vsevprek obračunavajo z nekaterimi temeljnimi kategorijami in vrednotami dosedanjega veljavnega sistema, ki je seveda tudi po našem mnenju skrajno neučinkovit in ga je treba temeljito spremeniti.

Že omenjena diskvalifikacija tržno-planskega sistema in povečevanje samo trga, je le izhodiščni udarec obstoječi ureditvi. Naslednji po svoji razsežnosti je napad na »družbeno lastnino« in zahteva po restavraciji lastninske strukture, ki pomeni ponovno vzpostavitev kapitvalnih odnosov in s tem uveljavitev predvsem privatne lastnine.

Ta referat ni namenjen polemiziranju z idejami »pravovernih« in »spreobrnjenih« zagovornikov »fundamentalnih« kategorij ekonomije 18. in 19. stoletja, toda za uvod k nadaljnjemu razmišljanju moramo ugotoviti nekatera dejstva.

Problem družbenega kapitala in njegove neučinkovitosti, ki je razlog za njegovo zavračanje, ne izhaja iz njegove narave, ampak iz vsiljenega mehanizma (mehanizma, ki je plod neznanja ali načrtovanega nespoštovanja ekonomskih dejstev), ki ni ustvaril objektivnih pogojev za njegovo učinkovito uporabo. Naša teza je, da je možno z korekturo ekonomskega sistema zagotoviti učinkovito uporabo družbenega kapitala na številnih področjih narodnega gospodarstva in z ekonomsko analizo ugotoviti, kje bi bil družbeni kapital lahko potencialno najbolj učinkovit in ga alocirati predvsem v te sektorje. Na drugih sektorjih pa bi morali omogočiti in celo vzpodbujati uveljavitev vseh drugih oblik lastnine: od privatne, grupne, delniške, združne itd.

Pri tem se seveda postavlja vprašanje titularja družene lastnine, ki je povezano s problemom skrbi in kontrole za njegovo donosnost, ki mora biti v povprečju enaka donosnosti vseh ostalih oblik lastnine. Sodobni bančni siste min razvejane finančne insti-

tucije lahko učinkovito razrešijo tudi ta problem. Kot prvi korak je potrebno narediti vsaj to, da družba ali država, ki je formalni lastnik tega kapitala vzpostavi menadžerski sistem in pooblasti institucije, po kanalih katerih se pretaka družbeni kapital, da z njim še racionalno gospodarijo kako kot finančne institucije sicer racionalno gospodarijo s sredstvi vseh drugih deponentov.

Osnovna slabost v zvezi z neučinkovitostjo družbenega kapitala je bila v tem, da družbeni kapital ni bil podvržen objektivnim ekonomskim zakonitostim ampak voluntarizmu političnih veljakov, ki odločite v zvezi z njim niso sprejemali na ekonomski podlagi marveč na podlagi »načel«, ki so izhajale iz politične distribucije moči in kontrole nad »pogoji in rezultati dela«.

Uveljavitev tržnega gospodarstva (v okviru tržno-planskega sistema) zato lahko poteka ob heterogeni lastninski strukturi, kjer lahko tudi družbena lastnina ohrani svoj položaj. So namreč sektorji, kot bomo videli kasneje, kjer trg ni učinkovit in je potrebno uporabiti planiranje kot alternativni i najučinkovitejši usklajevalni mehanizem. Na teh področjih lahko postane družbena lastnina najbolj pirkladna oblika lastnine, ki poleg zahtevane ekonomske učinkovitosti zagotavlja tudi najvišjo možno stopnjo ekonomske demokracije in uveljavitev posebnih norm v proizvodnji in delitvi na podlagi katerih se izoblikujejo taki produkcijski odnosi, ki v večji meri kot v katerikoli dosedaj poznani ureditvi, uveljavljajo suverenost in svobodo proizvajalca in potrošnika.

V razvitih gospodarstvih je potrebno vsaj dvoje:

1) na podlagi strokovne analize razmejiti gospodarstvo na sektorje, kjer deluje učinkovito tržni mehanizem in na sektorje, kjer trg ni učinkovit in kjer se naj uveljavi planski mehanizem; in

2) opredeliti (znotraj te razdelitve) ekonomsko vlogo države, da bi ta sankcionirala maksimum blaginje, ki se jo lahko doseže s sedanjimi produkcijskimi silami.

Pri tem je potrebno imeti pred očmi dejstvo, da goli tržni mehanizem v razmerah privatne lastnine poraja tudi nezaželene posledice: napačno alokacijo kapitala, monopolizacijo, eksploatacijo itd., in da lahko le družbena oziroma državna kontrola prepreči nasilje bogatih podjetnikov nad revnimi delavci in potrošniki in, da po drugi strani le resnični demokratični mehanizmi lahko preprečijo birokartizacijo odločanja in nasilja državnega birokratskega sloja nad množicami, obenem pa zagotavljajo učinkovito trošenje družbenih sredstev na sektorjih kjer prevladuje planski mehanizem.

V nadaljevanju bomo poskušali opredeliti tista podočja narodnega gospodarstva za katere menimo, da v razviti blagovni produkciji nujno zahtevajo državno oziroma družbeno intervencijo in vzpostavitev posebnega koordinacijskega mehanizma, ki bo zagotavljal, da bomo tudi na teh področjih z danimi sredstvi dosegli maksimalne učinke. To pomeni, da je potrebno ob tržnem meha-

nizmu dodatno postaviti še planski mehanizem, ki ga družba oziroma država obvladuje z drugačno metodologijo kot pa jo pozna spontano tržno delovanje.

Pri tem pod ekonomsko vlogo države ne razumemo te vloge zgolj v najožjem smislu, ampak jo vidimo povsod tam kjer imamo opravka bodisi z državnimi financami (proračunskim financiranjem) bodisi s sektorji in dejavnostmi kjer se dobrine in storitve alocirajo z izventrznimi mehanizmi, največkrat s planskimi mehanizmi.

Predhodna analiza² nam je že pokazala katera so področja, ki so bolj prikladna za tržni mehanizem in katera bolj za planski mehanizem. Pri tem je osnovna ugotovitev, da je v sedanjih razmerah razvite blagovne produkcije še zmeraj dominantni tržni mehanizem, ki ga pa na določenih področjih mora nujno nadomestiti planski mehanizem. Osnovna razdelitev sektorjev glede delovanja trga in plana je v grobem taka, ad tržni mehanizem dominira na področju blaga in storitev ter na področju produkcijskih faktorjev, planski mehanizem pa na področju infrastrukture, družbenih dejavnosti oziroma superstrukture in na področju velikih investicijskih projektov v razmerah nepopolne konkurence.

V tem refratu ne bomo podrobneje analizirali zakaj je trg na navedenih področjih bolj učinkovit od plana ampak se bomo dotaknili se področij plana, kajti menimo, da so ta področja tista, kjer mora priti do veljave ekonomska vloga države in kjer se morajo vzpostaviti posebni družbeni kontrolni mehanizmi.

Za boljše razumevanje odnosa »državno — družbeno« naj povemo, da za nas pomeni »državno« predhodno etapo nadaljnega podružbljanja (n.pr. državni kapital v primerjavi z grupnim kapitalom) in da »družbena« v smislu »družbena lastnina«, »družbene intervencije«, pomeni nadaljnje podružbljanje in ekonomsko demokratizacijo odločanja in prisvajanja.

Za naše konkretne razmere, porušeni odnosov v proizvodnji in delitvi velja, da nimamo jasno izoblikovanih niti državnih niti družbenih razmerij. Mnenja smo, da moramo zato ponovno vzpostaviti državna razmerja (tudi državno lastnino) in družbena razmerja kot višjo obliko produkcijskih odnosov.

Iz tega izhaja, da moramo začeti znova. To pa pomeni, da moramo najprej uveljaviti demokratične državne institucije in iz njih razviti višje družbene oblike in razmerja, vključno za družbenim kapitalom. Pri tem smo mnenja, da se v demokratični državi, kjer prihaja do polne veljave volje državljanov, »državni instituti« objektivno podružbljajo tako, da lahko pogojno govorimo n.pr. že o družbenem namesto državnem kapitalu.

² Glej O. Norčič: Ekonomska vloga države v procesih družbene reprodukcije, RCEF, Ljubljana, 1987, str. 1—25.

Kje vidimo tedaj vlogo države v razvitem blagovnem gospodarstvu. Kot prvo se pojavlja področje »infrastrukture« in »superstrukture«.

II.

Področje infrastrukture zahteva velika investicijska vlaganja, ki jih tržni mehanizem ne vzpodbuja v zadostni meri. Sem štejejo predvsem: promet in zveze, energetiko, vodno gospodarstvo, zaščita okolja itd. Na tem področju si je težko zamisliti učinkovito delovanje tržnega mehanizma posebno v sedanjih razmerah, ko gre vse bolj za take dejavnosti, ki po svoji naravi predstavljajo družbene »režijske stroške« funkcioniranja celotnega reprodukcijskega sistema. Gre pa tudi za dobrine in storitve pri katerih je težko objektivno opredeliti »normalno« ceno za enoto storitve, ker praktično trg za te dobrine in storitve ne obstaja. To se tiste dejavnosti, katere je ze Smith izvezl iz območja svoje »nevidne roke«, ker je ugotovil, da privatna iniciativa ni dovolj izrazita, da bi v celoti lahko zagotavljala družbeno zaželeni obseg ponudbe.³ Zato je nekako že zgodovinsko-razvojno opredeljeno, da se pri zagotavljanju storitev teh dejavnosti uporablja drugačni mehanizem od tržnega. V kapitalističnih državah je ta mehanizem v začetku bil v glavnem povezan s proračunskim financiranjem na podlagi proračunskega »planiranja«. Kasneje, ko so naložbe v te dejavnosti postajale čedalje bolj vsebina keynesianske ekonomske politike v obliki javnih del, se je pa kot pomožna metoda optimalizacije investicij na tem področju začela uporabljati t.i. »cost benefit« analiza. Ta analiza je samo dokaz več, o nemoči tržnega mehanizma da bi lahko izoblikoval objektivne ekonomske kriterije in »normalno« ceno storitve teh dejavnosti.

Zato tudi naše gospodarstvo ne mora računati, da bo na teh področjih lahko izkoriščalo tržni mehanizem, ampak se bo morala angažirati država in uporabiti poseben usklajevalni mehanizem, npr. mehanizem družbenega planiranja. Zato se družbeno planiranje na tem področju ponuja kot alternativni koordinacijski

³ A. Smith piše o problemih infrastrukture v zaključku 5. knjige, ki govori o dohodkih vladarja in države sledeče: »Izdatki za vzdrževanje dobrih cest in prometnih zvez, nedvomno koristi celotni družbi in zaradi tega jih lahko pokriva splošni prispevek družbe«. A. Smith, Bogastvo naroda, Kultura, Zagreb, 1952, str. 303. Podobno tudi o pravosodju in šolstvu. Pri tem je treba povedati, da se pa Smith zavzema za to, da se povsod tam na področju infrastrukture in družbenih dejavnosti, jer se storitve teh sektorjev dajo oceniti, določijo pristojbine, ki jih naj plačujejo posamezni uživalci teh storitev, da bi se na ta način pokrival del stroškov za njihovo vzdrževanje. Vendar, tudi v tem primeru ne gre za objektivno določanje cen teh, storitev preko tržnega mehanizma ampak za posebno obliko obdavčevanja. Sredstva, ki se tudi na ta način stekajo v državno blagajno, je potrebno s smislenim načrtom razporejati za pokrivanje stroškov teh sektorjev.

mehanizem, ki lahko učinkovito opravi funkcijo alokacije in vsklajevanja investicijskih objektov in ponudbe in povpraševanja storitev, ki so rezultat teh investicij.

Ker gre v teh primerih za storitve, ki so kot inputi potrebne skorajda v vseh panogah in sektorjih družbene reprodukcije v najširšem pomenu besede, prihaja celo do tega, da tržni, vrednostni vidik teh storitev ne prihaja do izraza v taki meri kot pri drugih panogah, ampak prihaja do izraz čedalje bolj uporabno-vrednostni vidik ne glede na »ceno« storitve.⁴ V tem primeru, ko je družba pripravljena pokrivati stroške produkcije teh storitev, skorajda ne glede na njihovo velikost, je to znak za ekonomsko stroko, ad mora uporabiti namesto prisile tržnega mehanizma, ki bi objektivno težili k mniimalnim povprečnim stroškom na enoto storitve — planski mehanizem kot tisto razumno alternativo in sredstvo, ki bo omogočilo, da se bo na tem področju vseeno realiziralo ekonomsko načelo: z danimi sredstvi zagotoviti maksimalno količino teh storitev. Na teh podočjih lahko ostane družbena lastnina, prevladujoča oblika, ki z drugimi potrebnimi institucionalnimi podgoji resnično uveljavi družbeno planiranje.⁵

Ker se kaže to področje a priori kot področje »družbene« intervencije, takorekoč brez možnosti tržne alternative, obstaja nevarnost neučinkovitega državnega reguliranja z visokimi stroški izgradnje in obratovanja. Zaradi takih okoliščin je naloga družbe, da vzpostavi učinkovit demokratični mehanizem postavljanja planskih ciljev na tem področju, kakor tudi učinkovit sistem zbiranja in financiranja sredstev v te namene. Ta mehanizem mora tudi zagotoviti, da delujejo ti infrastrukturni objekti in celotni sistem skladno in povezano.

Za nemoteno funkcioniranje tega področja je potrebno urejeno financiranje tako tekočega poslovanja kot tudi izgradnje novih zmogljivosti. Način financiranja je lahko kombinacija prispevnih stopenj, ki neposredno bremenijo tekoče poslovanje vseh uporabnikov storitev infrastrukturiranih dejavnosti in cen teh storitev, ki jih dodatno plačujejo uporabniki glede na količino storitev. Preko teh prispevnih stopenj in cen so področja na katerih dominirata sicer različna mehanizma (na enih planski, na drugih tržni) med seboj povezana.

To pa seveda ne pomeni, da en del infrastrukturnih dejavnosti ne bi bil prepuščen tržnim mehanizmom in to povsod tam, kjer je razumno vzpodbuditi potencialne ponudnike storitev (n.pr.

⁴ To, da začne v družbi namesto vrednostnega vidka prevladovati uporabno-vrednostni vidik pri odločitvah družbe, si lahko razlagamo z dejstvom, da pač družba določen obseg ali količino dobrin ali storitev potrebuje (ne glede na značaj produkcije) v stroko izraženih naravnih razsewgostnh.

⁵ Lahko bi celo ugotovili, da je za uvedbo učinkovitega družbenega planiranja nujno potrebna družbena ali vsaj državna lastnina kot produkcijski odnos. Tak produkcijski odnos, ki bi na tem sektorju prevladoval pa se ni v celoti uveljavljal v nobeni razviti državi.

na področju energetike), čeprav si je njihovo vključevanje na tem področju težko predstavljati brez plana.

Naslednje področju nujne državne »intervencije« je področje »superstrukture«.

Področje »superstrukture« kot veliko področje družbene reprodukcije v najširem pomenu besede obsega storitve državnega sektorja, šolstva, zdravstva, socialnega varstva in podobnih družbenih dejavnosti. Tudi za pretežni del teh dejavnosti šteje že Smit, da jih ne kaže prepuščati stihiji tržnega mehanizma, ampak se naj v zagotavljanje njihove ponudbe vključi država, ali družba s svojimi mehanizmi neposrednega organiziranja oziroma zagotavljanja določnega obsega teh storitev.⁶ Tudi na tem področju se je že v kapitalističnih ureditvah s »proračunskim planiranjem« nadoમેશ્ચાલો neustrezni tržni mehanizem, ki je v obliki keynesianske ekonomske politike v zadnjih desetletjih razvoja kapitalizma dobilo obliko državnih programov investiranja in trošenja na različnih področjih splošne in skupne potrošnje. Le majhen del teh dejavnosti je prepuščen privatni iniciativi blagovnih producentov (kot n.pr. privatne bolnice in šole na zapadu, ali t.i. »neposredna svobodna menjava dela« v našem primeru) medtem, ko pretežni del vsklajuje tak ali drugačen planski mehanizem, ki ga lahko bolj ali manj demokratično kontrolira država oziroma družba.

Glede na povedano, se zdi, da bi tudi v naših pogojih heterogene lastninske strukture in čedalje večje demokratizacije ekonomskih odločitev (s katero razumemo predvsem tudi zavestno akcijo družbe na področjih, kjer tržni mehanizem ne deluje učinkovito), morali na področju superstrukture uveljaviti učinkoviti sistem družbenega planiranja. Sistem družbenega planiranja na področju superstrukture ne mora bazirati na načelu svodobne menjave dela, ki je samo inačica blagovnih odnosov s kupoprodajnimi elementi, ki jih poskušajo razlizerati in uveljaviti ponudniki in povpraševalci na teh področjih, pač pa na planskih ciljnih in extante določenih družbenih sredstvih, ki so bili postavljeni in zagotavljeni v demokratičnem procesu določanja razvojnih ciljev družbe. Izdelanega planskega mehanizma, ki bi obsegal tudi učinkovito plansko metodologijo tudi za to področje nimamo in ga bo potrebno tako kot za ostala področja šele ustvariti.

III.

Pomembno področje državne intervencije so monopolizirane panoge. Prvobitna teza o prevladi tržnega mehanizma na področju blaga in storitev vsekakor velja vse dotlej dokler imamo opravka s »konkurenčno strukturo« produkcije teh dobrin in storitev in tudn »konkurenčno strukturo« povpraševanja. Če pa imamo opravka

⁶ Glej A. Smith, Bogastvo naroda, knjiga V, strani 181—218, ter 252—302.

z oligopolistično strukturo na starni ponudbe in s kolektivnimi pogodбами (družbenimi dogovori) kontroliramo »ponudbo« delovne sile, pa se v tem sektorju delovanje tržnega mehanizma bistveno modificira, saj pridejo v njem do izraza izventržni elementi, ki vplivajo na končni izid pri določanju cene. Ti izventržni elementi vplivanja so družbenopolitična moč oligopolistov na področju kreditiranja njihove proizvodnje in razvoja, pokrivanja izgub, enostranskem »administriranju« cen in podobno; na strani delovne sile pa močni socialni elementi vezani na osebne dohodke, zaposlenost in druge kategorije, ki jih kolektivne pogodbe (družbeni dogovor) ter sindikati predpisujejo in zahtevajo.

Velik del gospodarske sfere oziroma produktivnih dejavnosti je s tega vidika tipično oligopolističen, zato tržni mehanizem ni edini mehanizem, ki vodi te gospodarske cerlice h končnemu stanju. Izventržni elementi, ki so prisotni na tem področju, in lahko vodijo do konfliktov v politiki cen, razdeliti itd., terjajo neposredno angažiranje družbe oziroma države. To neposredno angažiranje družbe oziroma države bi moralo biti demokratično opredeljeno v obliki ex-ante sprejetih norm obnašanja blagovnih producentov na eni strani ter celotne družbe na drugi strani. Konkretno, npr. lahko te dodatne norme obsegajo načela o vezanosti dviga osebnih dohodkov v odvisnosti od naraščanja produktivnosti, uporabo, družbenega kapitala pod vnaprej določenimi pogoji itd. Taka družbena intervencija, ki ima značilnosti državnega vpletanja v pogoje gospodarjenja v bistvu korigira oligopolistično strukturo in odpravlja negativne posledice take strukture, s tem pa izenačuje pogoje gospodarjenja v celotni produktivni sferi.

Velik del produkcije blaga in storitev si lahko zamišljamo, da bi potekal v prostokonkurenčnih pogojih z delovanjem objektivnih ekonomskih zakonitosti. Podrobnejša analiza bi nam pokazala v katerih vejah je tak prostokonkurenčni mehanizem še možen in predvidoma učinkovitejši od planskega mehanizma.

Ekonomska vloga države je na tem področju torej nujna zaradi strukturnih sprememb, ki blokirajo svobodno delovanje tržnih sil.

IV.

Intervencijo države terjajo tudi razmerja na trgu delovne sile in na področju globalne delitve narodnega dohodka.

Trg delovne sile ima po mnenju postkeynesiancev⁷ prevelike slabosti, da bi lahko računali na njegovo učinkovitost v razmerah razvite blagovne produkcije. Cena, ki se oblikuje a delovno silo

⁷ Glej članek Appelbaumove v *A Guide to Post-Kesnesian Economics*, M. E. Sharpe Inc., N.Y. 1979 in O. Norčič, *Sodobna meščanska ekonomska teorija*, EF Ljubljana, 1987, str. 98—154.

ne »počisti« trga, osebni dohodki se pa nikakor ne oblikujejo v soglasju z načelom mejne produktivnosti.

Splošna značilnost je, da razlike v denarni in realni mezdi ne zagotavljajo odprave nezaposlenosti. V razmerah, ko prevladujejo oligopolne tržne strukture s fiksnimi tehničnimi koeficienti produkcije in z mehanizmom cene, ki temelji na »pribitku« (marži), je povpraševanje po delovni sili odvisno od celokupne ekonomske aktivnosti, nikakor pa ne od mejnega produkta delavca. Zato ponudba delovne sile v takih razmerah zavisi od različnih demografskih in drugih, predvsem socialnih in kulturnih faktorjev, ki so delno odvisni od sprememb v zaposlitvenih možnostih.

V globalu je delež mezd v narodnem dohodku opredeljen z mehanizmom oligopolističnega določanja »pribitka« na normalne stroške v povezavi z kolektivnim sklepanjem pogodb o tarifnih postavkah, kjer se konkretna razdelitev opravi kot posledica razrešitve konflikta glede delitve ustvarjenega »presežka« med kapitaliste in delavce. Tržne sile nosijo v stanju razrešiti k inflacijskemu procesu naravnano prehitevanje enkrat mezd in drugič »pribitkov«. Zato se išče rešitev v politiki dohodka in drugih kontrolnih mehanizmih, ki naj zagotovijo rast osebnih dohodkov v soglasju z rastjo družbene produktivnosti dela.

Ni razloga, da bi pričakovali v naših razmerah kaj več od tržnega mehanizma na tem področju. Njegova uveljavitev bi lahko odpravila sistem uravnilovke in različne osebne dohodke za enako delo. To je vsekakor lahko veliko kar se tiče približevanja k pravičnejši delitvi. Toda trg delovne sile tudi v naših razmerah ne bi razrešil vprašanja deleža osebnih dohodkov v strukturi narodnega dohodka.

S tega vidika smatramo, da je globalna delitev, ki opredeljuje delež osebnih dohodkov in njegovo rast, potrebno obvladovati z družbenimi mehanizmi »politike dohodka« v okviru družbenega planiranja, ki obsega tudi »ceno« družbenega kapitala. Z drugimi besedami povedano: Trg delovne sile lahko vzpostavi učinkovito bolj »pravično« lestvico osebnih dohodkov za posamezne zaposlitvene profile, ne more pa dokončno izoblikovati makroekonomskega mehanizma razdelitve narodnega dohodka, ki bi zadovoljivo odmeril delež osebnih dohodkov v njem.

Predpostavljamo, da bi tudi v naših razmerah (ki so zelo blizu oligopolnim situacijam) naslonitev na obstoječe tržne sile, ki izhajajo iz dane tržne strukture in drugih neekonomskih elementov, vodila nenehno v inflacijsko prerazdeljevanje in tako oblikovanje osebnih dohodkov in njihovo rast, ki ne bi imela opravičila v naraščanju produktivnosti dela. K temu bi dodatno stimulirala tudi situacija na trgu denarja in kredita, v razmerah, ko je tudi pri nas masa denarja endogeno določena. Ta trg da vselej na razpolago dovolj veliko »posodo«, s katero posamezni konkurenčni udeleženci delitvi dohodka »zajemajo« svoj del dohodka. Enkrat večje

osebne dohodke in vse kar je na njih vezano, drugič spet večja investicijska sredstva. S tem bi pa nenehno vzpodbujali inflacijsko spiralo kot znak, da konflikt v razdelitvi novoustvarjene vrednosti ni rešen. Sedanje razmere v razdelitvi ilustrirajo in potrjujejo, da v spremenjenih pogojnih našega gospodarstva teče podoben proces o katerem govorijo postkeynesianci, le da niso konfrontirani kapitalisti in delavci, ampak birokratsko-upravljaski-etastični sloj in delavski razred.

V.

Podobna problematika se pojavlja v zvezi z naravnimi viri. Tudi, kar se tiče oblikovanja cen naravnih virov lahko tako kot postkeynesianci postavimo vprašanje ali lahko tržne sile, celo v razmerah popolne konkurence, zagotovijo učinkovito in optimalno stopnjo izrabe izčrpljivih naravnih virov v poteku koledarskega časa. In drugič: ali je v svetu kjer vladajo velike kompanije na področju naravnih, predvsem energetskih virov, sploh oportuno pričakovati, da se bo uveljavala podjetniška racionalnost kakorkoli drugače kot, da bo v teh razmerah poskušala redistribuirati dohodek od potrošnikov k tem podjetjem in lastnikom naravnih virov.

Če bi naj trg deloval optimalno, tako kot uči neoklasična doktrina, potem bi moral izpolniti naslednje zahteve:

— moral bi obstajati dobro organiziran bodoči trg za vsak trenutek v bodočnosti;

— potrošniki bi morali poznati natančno vse svoje potrebe po energiji v vsakem trenutku v bodočnosti;

— potrošniki bi morali biti sposobni in voljni skleniti pogodbe za določen obseg povpraševanja v bodočnosti;

— podjetniki bi morali natančno vedeti in poznati stroške produkcije za vsak trenutek v bodočnosti;

— prodajalci bi morali imeti na razpolago možnost, da lahko izbirajo med takojšnjimi pogodbami na sedanjem trgu ali pa pogodbami na bodočem trgu po ceni, ki bi bila vezana na bodočo dostavo (teh pa je 73.000 v bodočih dveh stoletjih);

— podjetniki bi morali natančno vedeti, kakšna bo smer bitvanja obrestnih mer v bodočnosti;

— družbena diskontna stopnja bi morala biti enaka stopnji po kateri bi podjetniki diskontirali bodoče dohodke in stroške;

— ne bi se smelo pojaviti napačno tveganje, kar pomeni, da nečprodukcija in ne menjava ne bi poptekale v pogojih neravnotežnih cen.⁸

Samo, če bi vse navedeno veljalo, bi konkurenčni trg lahko pravilno alociral naravne vire, konkretno energetske resurse.

⁸ Po P. Davidsonu, *Natural Resources*, v. op. cit, str. 153.

Več kot očitno pa je, da ti pogoji ne veljajo v celoti v realnem svetu zaradi tega pa tudi ne trg, ki zato nikakor ne more opraviti alokativno funkcijo optimalno. Postkeynesianci zato zanjajo vlogo trga na tem sektorju in predlagajo alternativne rešitve na podlagi analize, ki jo opravijo ekonomisti na podlagi tržnih in drugih mehanizmov, ki delujejo na področju naravnih virov, in ki se našajo na obseg produkcije, oblikovanje cen, na dohodek in delitve dohodka in ekonomske moči.

Davidson govori o ekonomistih, ki producirajo »soft« ekonomsko odločitve, ki jih politiki naj upoštevajo pri svojih »hard« odločitvah. Pri tem naj ekonomisti težijo k temu, ad bodo odločitve, prvič: varovale potrošnike pred oderuškiimi cenami za ponujene produkte in drugič: da naj ekonomska politika ustvarja pogoje resničnega podjetništva in preprečuje vsakovrstne špekulacije.

Z vidika graditve našega ekonomskega sistema to pomeni, da moramo tudi na tem področju zagotoviti ekonomsko vlogo države. Ta naj obsega kontrolo uporabe izčipljivih naravnih virov in oblikovanje cen te uporabe kakor tudi vsakokratno konkretno delitev dohodka in v okviru nje »pravično« alokacijo rente.

Sklepne misli

Ekonomska vloga države se zato v današnjih razmerah prvenstveno kaže v tem, da vzpostavlja učinkoviti mehanizem družbenega planiranja in njegove metodologije, kakor tudi drugih intervencijskih instrumentov za vsa tista področja kjer ni realistično pričakovati zadovoljivih rezultatov od alternativnega tržnega mehanizma. Ta področja smo na kratko opredelili in s tem okirno zarisali obseg in pomen vloge države v sodobnem gospodarstvu.

Vse kaže na to, da je treba v daljški perspektivi računati z »mešanim« sistemom trga in planov, ki se ponekod pojavljata kot dominantna in izključujoča mehanizma, drugod pa vzajemno opredeljujeta pogoje gospodarjenja in s tem elemente normalne cene takega gospodarstva.

V razmerah tržno-planskega razreševanja problemov družbene reprodukcije, je zato tudi pri nas pričakovati, da se bo vloga države na določenih področjih okrepila, na določenih področjih pa bi nujno morala opustiti svoje administrativno vmešavanje v proces družbene reprodukcije. Če na kratko povzamemo katera so tista področja na katerih je tudi v daljši perspektivi pričakovati pomembno vlogo države in družbe lahko rečemo, da so to področja:

— graditve tržno-planskega sistema in spremljajočih mehanizmov in instrumentov ekonomske politike s ciljem definiranja enakih pogojev gospodarenja;

— konkretnega opredeljevanja in razmejevanja med mehanizmi trga in plana;

- oblikovanja ustrezne družbene regulative in intervencije za področja nepopolne konkurence;
- oblikovanja učinkovitega planiranja in njegove metodologije;
- infrastrukture, ki nima razvitega trga;
- družbenih dejavnosti, ki so organizirani kot skupna in splošna potrošnja;
- velike investicijske izgradnje v vseh sektorjih družbene reprodukcije.

Na vseh ostalih področjih bi morala država (družba) opustiti svojo »ekonomsko« vlogo in omogočiti, da začeno delovati objektivne ekonomske zakonitosti oziroma sile konkurenčnega tržnega mehanizma.

Oto Norčič

ECONOMIC ROLE OF THE STATE IN THE DEVELOPED MARKET ECONOMY

Summary

The author starts with the theses that in a developed market economy (and in that direction is moving also the yougoslav economy) there is a tendency toward the weakening of the market mechanism of pure competition, which affects efficiently of the economy.

Because of a less efficient market, there is a need for the introduction of a complementary mechanism of coordination. That mechanism should be in the form of the classical role of the state in the economic sector or a combination of the state regulation and broader social coordination.

The author emphasises the need for strenghtenig all the possible market mechanisms, but he beleives that also in the yougoslav economy in the future a great part of the economy will not be influenced by market forces.

In the paper the old and new reasons for the economic role of the state in yougoslav circumstances are considered.

Beside the sectors such as state expenditure, social services and infrastructures, which traditionally have been a domain of the state in the sence of coordination between scarce resources and unlimited needs, we now have new reasons and areas for state activity.

These are the sectors in which economic development brings about structural changes that prevent the effctive working of the market. Such situations arise:

- in branches where oligopoly elements prevail;
- in a labour market, which loses the qualities of a proper market;
- in a market of natural resources;
- in a sector of distribution of national income, etc.

For these raasons author thinks that there is an additional need for the state and society to engage in the field of economy either in its classical form of regulation or in an entirely new form of some sort of social planning.